

नोंदणी व मुद्रांक विभागातील दस्त
हाताळणी शुल्कात वाढ करण्याबाबत....

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: मुद्रांक-२०२५/प्र.क्र.९/म-१ (धोरण)
दालन क्र.एम-७ ए, पोटमाळा, मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक: १५ एप्रिल, २०२५

- वाचा:-** १) महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. मुद्रांक २००१/२७६/प्र.क्र.१०२/म-१,
दिनांक २०.०८.२००१.
२) महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. नोंदणी (संगणक) - २०१५/१५१७/प्र.क्र.४५२/म-१,
दिनांक ०८.१०.२०१५.
३) शासन शुद्धीपत्रक क्र.मुद्रांक-२०१७/३२६६/प्र.क्र.५४०/म-१, दि.१९.०६.२०१८.
४) शासन निर्णय क्र.संकिर्ण-२०२२/प्र.क्र.६३/ल-१, दि.१८.०४.२०२२.
५) नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे पत्र
क्र. का.४/प्र.क्र.१४८८/२०२१/२०७, दिनांक २९.०१.२०२५.

प्रस्तावना-

संदर्भ क्र.१ येथील शासन निर्णय दिनांक २०.०८.२००१ अन्वये नोंदणी व मुद्रांक विभागास बांधा, वापरा, हस्तांतरण करा, या तत्त्वावर खाजगीकरणाच्या माध्यमातून संगणकीकरण करणे, खाजगीकरणाच्या माध्यमातून येणारा खर्च भागविण्याकरिता दस्त हाताळणी शुल्क म्हणून प्रती पान मुल्य रुपये २०/- एवढे आकारण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. सदर शासन निर्णयानुसार दस्त हाताळणी शुल्क आकारण्यात येत आहे. सदर शुल्कामध्ये आजतागायत बदल करण्यात आलेला नाही.

तसेच सदर शासन निर्णयान्वये नोंदणी विभागाचे संगणकीकरण करण्यात आले असून दस्त हाताळणी शुल्काची रक्कम नोंदणी विभागाच्या स्वीय प्रपंजी लेख्यामध्ये जमा होत आहे. या स्वीय प्रपंजी लेख्यामध्ये जमा होणाऱ्या रकमेतून नोंदणी विभागाच्या संगणकीकरणावरील खर्च भागविण्यात येतो. त्याअंतर्गत सन २००२ पासून संगणकीकृत दस्त नोंदणी प्रणाली (सरिता) बांधा, वापरा, हस्तांतरण करा या तत्त्वावर कार्यान्वित होती. सद्यःस्थितीत विभागाच्या निरनिराळ्या कामकाजाकरिता एकूण ३५ प्रणाली कार्यान्वित आहेत. त्यामुळे निरनिराळ्या प्रणालींचे Software Development व देखभाल खर्चामध्ये दिवसेंदिवस मोठ्या प्रमाणावर वाढ झाली आहे.

सन २००२ मध्ये कार्यान्वित केलेली संगणकप्रणाली Stand alone पद्धतीची होती. सन २०१२ मध्ये नोंदणी विभागाने Web based प्रणाली कार्यान्वित केली असून त्यासाठी Data Centre व Server Infrastructure ची आवश्यकता असल्याने, संगणकीकरण खर्चामध्ये पूर्वीच्या तुलनेत वाढ झाली आहे. नोंदणी विभागाच्या डेटामध्ये सातत्याने वाढ होत असून त्यामुळे Data Centre व Server Infrastructure च्या खर्चामध्ये भविष्यातही वाढ अपेक्षित आहे. त्याचप्रमाणे web based प्रणालीकरिता स्वतंत्र व कार्यक्षम नेटवर्क आवश्यक असल्याने डेटा सेंटर व विभागातील सर्व कार्यालयांना Dedicated MPLS कनेक्टिव्हिटी सन २०१२ पासून पुरविण्यात आलेली आहे. त्यामुळे सन २०१२ पासून नेटवर्क या बाबीवरील वाढीव खर्चाचा समावेश संगणकीकरणाच्या खर्चामध्ये झाला आहे.

सन २००१ नंतर संगणकीकृत कामकाजामध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली आहे. नोंदणी विभागाचे बहुतांश कामकाज हे नागरिकांशी निगडित व लोकाभिमुख असल्याने, सर्व कामकाज कायम सुरळीत सुरु राहण्याच्या दृष्टीने, तांत्रिक अडचणींचे तात्काळ निराकरण करण्याकरिता जिल्हा, विभागीय व राज्यस्तरावर मदत यंत्रणा (Support System) कार्यान्वित असून त्यामध्ये सॉफ्टवेअर, हार्डवेअर, नेटवर्क व सर्व्हर विषयक कुशल तांत्रिक मनुष्यबळ नियुक्त केले आहे. या मनुष्यबळावरील खर्चामुळे संगणकीकरणाच्या खर्चामध्ये पूर्वीच्या तुलनेत वाढ झाली आहे. सन २००२ नंतर हार्डवेअर व त्याची देखभाल, मनुष्यबळ आणि कंझ्यूमेबल्स यांच्या दरात वाढ झाल्याने त्यावरील खर्चात देखील वाढ झाली आहे.

संदर्भ क्र.२ येथील, शासन निर्णय, दि.०८.१०.२०१५ नुसार, जुलै २०१५ पासून बांधा-वापरा-हस्तांतरित करा या तत्त्वावरील नोंदणी व मुद्रांक विभागाचे संगणकीकरण नोंदणी विभागाच्या स्तरावरून राबविण्यात येत आहे. या शासन निर्णयानुसार संगणकीकरणाव्यतिरिक्त तज्ज्ञ सल्लागारांच्या नियुक्तीसाठीचा खर्च नोंदणी विभागाच्या स्वीय प्रपंजी लेख्यातून करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय दि.१८.०४.२०२२ अन्वये, महसूल विभागाच्या एकात्मिक प्रकल्प व्यवस्थापन कक्षाची स्थापना करण्यात आली आहे व या कक्षाच्या विविध बाबींवरील खर्च नोंदणी विभागाच्या स्वीय प्रपंजी लेख्यातून करण्यात येतो. दुय्यम निबंधक कार्यालयांच्या संख्येत सन २००१ नंतर आतापर्यंत सुमारे २०० ने वाढ झाली असून सन २००१ नंतरच्या संगणकीकरणांतर्गत येणा-या हार्डवेअर, सॉफ्टवेअर, कंझ्यूमेबल्स, मनुष्यबळ यांच्या दरात झालेली वाढ त्याचप्रमाणे स्वीय प्रपंजी लेख्यातून खर्च करावयाच्या बाबींमध्ये झालेली वाढ विचारात घेता, नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी केलेल्या विनंतीनुसार दस्त हाताळणी शुल्क प्रती पान रु.२०/- वरून रु.४०/- एवढे आकारण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय:-

नोंदणी व मुद्रांक विभागास 'बांधा, वापरा, हस्तांतरण करा' या तत्त्वावर खाजगीकरणाच्या माध्यमातून संगणकीकरण करणे, संगणकीकरणांतर्गत येणाऱ्या हार्डवेअर, सॉफ्टवेअर कंझ्यूमेबल्स, मनुष्यबळ यांच्या दरात त्याचप्रमाणे स्वीय प्रपंजी लेख्यातून खर्च करावयाच्या बाबींमध्ये वाढ झालेली असल्याने नोंदणी व मुद्रांक विभागातील खाजगीकरणाच्या माध्यमातून येणारा खर्च भागविण्याकरिता दस्त हाताळणी शुल्क रु.२०/- वरून रु.४०/- इतके निश्चित करण्यास या आदेशाद्वारे मान्यता देण्यात येत आहे.

२. हा शासन निर्णय वित्त विभाग/साधनसंपत्ती, अनौपचारिक संदर्भ क्र. ९८/सा.सं, दिनांक १७.०२.२०२५ अन्वये दिलेल्या मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२५०४१५१७५६०८५०१९ असा आहे. हा निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सत्यनारायण बजाज)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत:

१. मा. राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री महोदयांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

३. मा.उपमुख्यमंत्री महोदयांचे सचिव,मंत्रालय,मुंबई.
४. सर्व मा.मंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय,मुंबई.
५. सर्व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव,मंत्रालय,मुंबई
६. मा. सभापती, विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई.
७. मा. अध्यक्ष, विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई.
८. मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा/विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई.
९. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई.
१०. नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य,पुणे.
११. सर्व नोंदणी उपमहानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक,महाराष्ट्र राज्य,पुणे.
१२. सर्व सह जिल्हा निबंधक वर्ग-१.
१३. महालेखापाल-१ व २ (मुंबई/नागपूर) महाराष्ट्र राज्य.
१४. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी.
१५. अधिदान व लेखा अधिकारी कार्यालय, पुणे/कोल्हापूर.
१६. उप संचालक (लेखा), नोंदणी महानिरीक्षक कार्यालय, पुणे.
१७. कक्ष अधिकारी, वित्त विभाग (साधनसंपत्ती), मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
१८. कक्ष अधिकारी, वित्त विभाग (व्यय-१०), मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
१९. निवडनस्ती, कार्यासन म-१(धोरण), महसूल व विभाग, मंत्रालय, मुंबई.